

ného citového zážitku začal na básni *Marína* pracovať hneď na začiatku vzťahu s Máriou, ako však uvádza Cyril Kraus, pri písaní *Maríny* určite nešlo o básnikovu bezprostrednú „sebavýpoveď“: „Marína nie je konkrétna žena, je predovšetkým symbolom lásky a krásy, cezeň si rieši svoj vzťah k životu a k životným otázkam vôbec.“³

Konstruovanie príbehu lásky Andreja Braxatorisa a Márie Pišlovej ako inšpiračného zdroja *Maríny* je v prácach literárnych historikov zaujímavé sledovať aj napriek faktu, že aktuálne čítania *Maríny* ho potvrdzujú ako semiotickú hru mnohých významov,⁴ čo vnímal už aj Krčméry, keď napísal: „V *Maríne* je niečo z madonny, ale nie je to madona katolícka ani madona byzantská. Rafaelove pomysly rozkladajú sa v nej dúhovite, a zas nie v sláve sedí ona, ale uniká nočnou chvilou s dieťaťom svojím. Medzi tulipánmi stojí farebnými a desí sa mrákov života. Medzi jeľasmi pohrónskymi chodí snom a oblačíkom tonie nad Čertovou svadbou. Nie Marína, Marína! Madona nová, slovenská, ale nič úprkovského, nič krojového. Madona slovenských hôr, ale bez krídla oviec. Slovenská madona preto, že vyronená zo srdca básnika slovenského vidinou canovovskou, že čisté geniálne slovenské ja stvorilo si z nej svoje *nie ja*, aby sa vzájomne zrkadlili, vzájomne milovali. Marína nie je bohynou katolíckou, ako on nie je Apolónom. Nie, svet nemá bohov a nemá bohýň, má len ľudí a Boha. A Boh je pomer človeka k človeku, pomer muža k žene, čistý, tvorivý, nejalový.“⁵

Jaroslav Vlček načrtnol v *Dejinách literatúry slovenskej* príbeh vzťahu medzi Ondrejom Braxatorisom a Máriou Pišlovou takto: „Ako devätnásťročný štátnický liceist a informátor v mestianskej rodine Pišlovej Ondrej Sládkovič r. 1839

³ KRAUS, Cyril: Eďičná poznámka. In SLÁDKOVIČ, Andrej: *Marína* – Detvan. Bratislava 1979, s. 258

⁴ BILÍŇSKA, Irena: Básnická pomsta. Andrej Sládkovič: *Marína* (1846). In *Sondy do slovenskej literatúry* 19. storočia. Bratislava 2011, s. 144 – 169

⁵ KRČMÉRY, Štefan: Stopäťdesiat rokov slovenskej literatúry. Sväzok prvý. Martin 1943, s. 146 – 147

Obraz Andreja Sládkoviča v práci Štefana Krčméryho

Štefan Krčméry v práci *Stopäťdesiat rokov slovenskej literatúry* (1943) využíva fragmenty narácie o udalostiach späťých so vznikom literárnych textov. Vytvára obraz estetických ideí, úsilie vyrozprávať príbeh literárnych dejín v zmysle „konstruovani príbehů o minulosti, t. j. historii a jejich mnohosti vázané na odlišnost a nejednotnost historické skutečnosti“¹ je uňho nezámerne. „Krčméryho výpoveď má esejistickú povahu, dominuje metaforickosť, s čím súvisí istá miera neurčitosti, fragmentárnosti, nedopovedanosti. Ikonickosť Krčméryho textu však nezmenšuje jeho význam pre literárnu históriu a estetiku, ozvláštneným výrazom sa nanovo nasvecujú fakty, aby to podstatné nanovo vystúpilo dopredu. (...) Štefan Krčméry hovorí o faktoch literárnej histórie aktuálne, vášnivo ako o prítomnom zážitku. (...) Krčméryho písanie je vysoko angažované a vyžaduje spoluúčasť čítajúceho, čo explikuje apelativnosť jeho textu.“² Napriek tomu je však možné aj v diele *Stopäťdesiat rokov slovenskej literatúry* sledovať naratívne aj reflexívne pasáže. Mnohé z nich súvisia so životom a dielom Andreja Sládkoviča.

Obraz naratívny

Od publikovania *Nákresu života Andreja Braxatorisa-Sládkoviča* z pera Ludovíta Grossmanna vo vydani *Spisov básnických Andreja Sládkoviča* (Praha 1888) kľúčovým naratívom spojeným so Sládkovičovou tvorbou je príbeh lásky mladého študenta štiavnického lýcea Andreja Braxatorisa a Márie Pišlovej. Zlom v ich vzťahu, ktorého počiatky siahajú do roku 1839, znamenal nedochovaný list z jari 1844, v ktorom mu Mária oznamuje, že sa o jej ruku uchádza bohatý pytač. Na pozadí týchto udalostí sa rodila *Marína*, vydaná u Jána Kadavého v roku 1846. Na základe týchto faktov sa v minulosti mienilo, že Sládkovič pod vplyvom sil-

¹ RANDÁK, Jan: Historiografie jako umění? In *O psaní dějin*. Praha 2007, s. 121

² MIHALKOVÁ, Gabriela: Podoby slovenského literárneho romantizmu. Prešov 2017, s. 62

zaľúbil sa bol do domácej dcéry. Láska trvala, i keď odišiel študovať do Bratislavy a do Halle. Lež na piaty rok, v jari r. 1844, prišla tvrdá zkúška: hlásil sa pytač, a chudobný, vtedy nehotový ešte teolog, prepadol u matky a neskôr i u dcéry. Dúša bola jeho ťažko ranená. Zahľbil sa do svojho lúbeného Puškina i Kollára; erotika i slovenská idea *Slávny dcery* a bohatý myšlienkový svet o čarokrásna forma *Onegina* nahradily mu ztratenú lásku a poet cez zimu r. 1844 – 1845 napísal *Marína*.⁶

Tento príbeh predstavuje na Vlčkovu prácu nadväzujúci Štefan Krčméry, vedomý si faktu, že Sládkoviča by sme našli na jeseň 1844 ako vychovávateľa v rodine Petra Bezegha v Rybároch a v roku 1847 ako farára v Hirochoti, kde žije od septembra toho istého roku už aj s manželkou Antóniou Júliou,⁷ v *Stopätidesiatich rokoch slovenskej literatúry* formou paralely s Kollárovou *Slávny dcery* s prekvapujúcou pointou: „Ako Kollár dostal z Nemiec odkaz, že mat dcéru svoju nevydá do divej krajiny čikóšov, tak dostal vraj i Sládkovič nejaký podobný odkaz zo Štiavnice zas do Halle. A zo smútku nad stratenou láskou zrodila sa *Marína*. Sotva je to výklad správny.“⁸

Ako rozumieť tomuto strohému vyjadreniu? Vedel Krčméry o súvislostiach vzniku *Maríny* viac než iní? Možno si nebol istý a nepovedal to priamo, alebo vedel len primálo o tom, o čom my dnes vieme už veľa. V každom prípade, nasledujúce časti jeho výkladu sa dajú čítať viacerými spôsobmi: „Kollár v *Slávny dcere* zapálený bol láskou k dievčaťu, ktoré sa mu pozdejšie stalo ženou. Sládkovič nezadlho po *Maríne* ženil sa tiež, no ženou jeho stalo sa nie dievča štiavnické, vydaté tam doma, ale už láska nová. (...) Kto je *Marína*? Je Pišlová štiavnická, alebo nová láska básnikova? Keď si všimneš topografiu básne, poznáš, že sa mieša v nej Štiavnica s Rybármi. Sitno splyva v nich s jelsami zvolenskými, striebornými vo svite mesačnom. Nad štiavnickými vrchmi letí hviezda, ale srdce devino pri vide tom akoby búchalo možno v komôrke bezeghovskej kúrie podsliačskej alebo ešte niekde inde. Zvon zahučí do snov dievčaťa, večnosť ozve sa času, a nevieš, či sa to luní zo štiavnickej kalvárie, alebo s veže hájnickej, kde dumá ozrutný zvon plebána Christofora.“⁹

Súčasným slovníkom povedané, Krčméry si bol vedomý nemožnosti spájať inšpiráciu mimoliterárnou skutočnosťou (Máriu Pišlovú, ale podľa zmyslu Krčméryho slov možno skôr Antóniu Júliu Sekovičovou) s postavou fikčného sveta textu (*Marína*): „Fantomy zjavujú sa na krížnych cestách a *Marína* Sládkovičova fantomom je. *Marína* dievča je, aké sa z matere nikdy nenarodilo. *Marína* má jed-

⁶ VLČEK, Jaroslav: Dejiny literatúry slovenskej. Turčiansky Sv. Martin 1923, s. 140 – 141

⁷ KRAUS, Cyril: Život a dielo Andreja Sládkoviča. In: *Marína – Detvan*. Bratislava 1979, s. 246 – 257

⁸ KRČMÉRY, Štefan: Stopätidesiat rokov slovenskej literatúry. Sväzok prvý. Martin 1943, s. 143

⁹ Tamže, s. 143 – 144

sebe i otcovi podobných, milý bol na radvanských fare, nizučkej a uzuckej vtedy, ale tichej kontemplácii, ktorá bola opravdivým živlom básnikovým, nevelmi bolo to prostrediu primerané. Človek za mladí orlieho letu stával sa človekom ako každý iný.“¹⁰

Obraz reflexívny

Obraz štúrovcov, ktorý Štefan Krčméry v *Stopätidesiatich rokoch slovenskej literatúry* predostiera, je sieťou vzťahov, presahujúcich do európskych literatúr rovnako ako do slovenskej literárnej tradície: „Byron bol ich romantizmu jediným pólom a druhým Puškin. Mystika Mickiewiczova vyrovnávala sa v ňom s jasnosťou spevov srbských. Mistral vydával zároveň s nimi svoj básnický plod v Provenci a Petőfi u susedných Maďarov. Petőfi so Sládkovičom do jednej školy chodili v Banskej Štiavnici. V domácej spisbe ohniskami, pod ktorými zrelí, Hollý bol a Kollár, a najmä to, čo rezultovalo so spoločnej práce hollóvcov a kollárovcov, katolíkov a evanjelikov slovenských: *Slovenské spievanky*, záujem o prstodnú pieseň ľudovú.“¹¹ Takto formulovaný inšpiračný kľúč aplikuje Krčméry aj minuciózne – tak napríklad Sládkovičova *Marína* „zrodila sa z dvoch pólov:

¹⁰ Tamže, s. 144 – 145

¹¹ Tamže, s. 204 – 205

¹² Tamže, s. 207 – 208

z Goetheho a Puškina. Analyzujú ju ako koľvek, no to ti vyjde. I žiada sa ono z malej literatúry akosi na platformu európskú, tak ako Máchov *Máj*, zrodený z rapsódie mickiewiczovskej a z piesne ľudovej v pološere.¹³

Andrej Sládkovič, ktorého meno sa zjavuje v oboch citovaných úryvkoch, je pre Štefana Krčméryho stálym kritériom literárnosti, porovnávacím parametrom, ktorý je spomínaný v mnohých súvislostiach. Kým si však priblížime jeden z textov, ktoré v súvislosti so Sládkovičom Krčméry adoruje, uvedme za všetky podnety aspoň tie, ktoré vyslovil napríklad v spojitosti s Jánom Kollárom: „Sládkovičova *Marína* číta sa vždy ako básne erotická, no väčšmi než Kollár z Petrarca vyrástla ona zo skutočného erotického kúzla *Slávy dcery*“.¹⁴ V spojitosti s Karлом Hynkom Máchom: „Vysoko naučili sme sa stavať v literatúre Máchov *Máj*, i je to básneň nevšedná bohatým fondom estetickéj tmy. No niet tej tmy u Máchu, ktorá by neustúpila svetlu Sládkovičovmu, aké sviety v *Maríne*. Máchov *Máj* smrť vyhladáva, vyvoláva neprestajne ako Manfred Byronov, je túžbou zapadania, zabudnutia. Túžbou po Léte. *Marína* Sládkovičova život vyhladáva, život vyvoláva. Slovo Máchovo hudbou čela je v hustnúcich hmlách, slovo Sládkovičovo farebné je ako deň. Má krajinky zelené, dohlboka dotienené a rosnaté, aké maľoval Corot, a má farby, akým sa prizeral v obrazoch rafaelovských. Krása umelecká a prírodná mieša sa mu v horúcu, svetlaci jednotu, stabilita s pohybovom, vízia so šumením sluchovým, až padá pred ňou na kolena.“¹⁵ Resp. s Tichomírom Milkinom: „O Bohu mnoho nehovorí spôsobom cirkevným, no z mnohých básní jeho Boh sviety priamo, sú Bohom sýte. V takých momentoch cítiť u neho blízkosť ducha Sládkovičovo.“¹⁶ Každý z tých postrehov naznačuje, že Krčméryho čítanie literatúry bolo empatickým aktom.

Prekvapenia estetické

Nech si Štefana Krčméryho a jeho estetické náhľady ako koľvek vážime, priznajme si, že pri čítaní jeho *Stopäťdesiatich rokov slovenskej literatúry* nás v súvislosti so Sládkovičom z dnešného pohľadu zaskočia dve pasáže. V jednej sa dotýka – podľa neho „velkej a nedocenennej“ – epickej básne Jozefa Janča *Milína*: „Ak poézia v tematike svojej a v psychickej orientácii vôbec má pól mužský a ženský, táto básneň je z najženskejších, bez akejkolvek tóne zženštilosti. A samobytná je vedľa *Slávy dcery* i *Maríny*, tak ako samobytný je vedľa Hollého Ludovít Štúr, *Svätoboj* vedľa *Svätopluka*. A pozoruhodné je u Janču všetko. I jazyk, i verš. Má

¹³ Tamže, s. 157

¹⁴ Tamže, s. 45

¹⁵ Tamže, s. 145

¹⁶ Tamže, s. 116

ľahké krídla a dýcha optimizmom.¹⁷ V druhej pasáži Krčméry ospevuje dokonalú sládkovičovskú stavbu, dokonalý rytmus básne *Zlatina* od Mieroslava Kovalevského písuceho pod pseudonymom Zorovít: „Aký mohutný bol vplyv Sládkovičovej *Maríny* čo do intenzity, najlepšie ukáže básneň *Zlatina*, ktorá sa tiahla celým ročníkom Sokola 1864. Ako prví kresťania ‚obliekali‘ na seba Krista, tak ‚obliekal‘ tento básnik, Zorovít, na seba Sládkoviča. Myslel básnika *Maríny* vteliť sa doňho celá. V najširších svojich vlnách i v najdetailnejšom detaile. On neopakuje obrazy, neplagizuje. Píše tak, akoby to len sám Sládkovič písať mohol, keby si pred seba vzal napísať *Marínu* znovu.“¹⁸

Zaujímavým podnetom je Krčméryho prístup k druhom z textov, pri básni *Zlatina*. Krčméry pri jej hodnotení ide proti svojmu vzoru, Jaroslavovi Vlčekovi, ktorý už v diele *Literatúra na Slovensku, její vznik, rozvoj, význam a úspechy* (1881) napísal, že *Zlatina*, „zevnější formou i myšlenkami jestbledým otiskem zejména Sládkovičovy *Maríny* — pro literaturu tudíž bez hlubšího významu“.¹⁹ Tento text Krčméryho očaril (mohol by byť otázkou budúceho výskumu), no svoje názory nerozvíja a analýze *Zlatiny* sa viac nevenuje.

V súvislosti s písaním o živote a tvorbe Andreja Sládkoviča v *Stopäťdesiatich rokoch slovenskej literatúry* je zrejme, že poznatky o jeho pôsobení v kontexte našich literárnych dejín sú zasadené do rétoricky pôsobivých obrazov, že autori literárnohistorických prác o ňom radi využívali možnosti ponúkané pestrosťou štýlu. Nevyhýbali sa pritom náznakom príbehu. Ten si ceníme o to viac, že niektoré z údajov, uvádzaných v starších literárnohistorických prácach ako fakty, sú dnes už prekonané. Práve takéto názny príbehu a spôsob ich podania však pôsobia pri spätom pohľade ako faktor zahŕňajúci potenciálnu nudu súčasného čitateľa. Ako napísal už Jozef Miloslav Hurban v závere štúdie *Slovensko a jeho život literárny*, keď v menoslove „najznamenatejších nosičov novej slovenskej literatúry a národného povedomia“ uviedol Sládkoviča, kladúc historikom túto výzvu: „Už ale nech je, ako chce. Všetci nebudeme nikdy jednako myslieť, vari až len potom, keď potomstvo dosiahne nami, ktorí sme úprimne zmysľali s národom, vyžadovaného cieľa, jednako budeme ležať so zásadami i zásluhami svojimi v tom stavaní, ktoré si z nás a našich budúcich časov vystaví história.“²⁰

¹⁷ Tamže, s. 199

¹⁸ Tamže, s. 188

¹⁹ VLČEK, Jaroslav: *Literatúra na Slovensku, její vznik, rozvoj, význam a úspěchy*. Praha 1881, s. 92

²⁰ HURBAN, Jozef Miloslav: *Slovensko a jeho život literárny*. Bratislava 1972, s. 212